

5. Morální jistota jako klíč pro čtení norem procesního práva¹²

Mons. Zenon Grocholewski¹³

V této přednášce nemám v úmyslu věnovat se všem problémům, které se vážou k delikátní tématice morální jistoty. Chci hlavně podtrhnout originalitu kanonicko-procesního pojmu, morální jistoty. Její různé aplikace a dynamismus při formování takové jistoty abych konečně zdůraznil hodnotu a operativnost, centrálnost tohoto pojmu v normě celého procesního práva.

I. NEDOKONALÁ FORMULACE - JEJÍ SMYSL VE SVĚTLE HISTORIE.

I. Kánon 1608 § I stanoví: "K vynesení jakéhokoliv rozsudku se u soudce vždy vyžaduje mravní jistota o věci, která se rozsudkem rozhoduje."

K tomuto je třeba, vhodně poznamenat, že tato formulace, která byla doslovně převzata z CIC 1917, není nejpřesnější.¹⁴ Není pravdou, že na vynesení jakéhokoliv rozsudku, soudce musí mít morální jistotu. Musí ji mít jen tehdy, když vynáší takový rozsudek, kterým dává za pravdu žalující straně, tehdy, když rozsudkem uznává její právo, kterého se dožaduje a jen tehdy, když toto právo uznává.

Nemusí mít morální jistotu tehdy, když vydává negativní rozsudek, tedy rozsudek, který je v neprospěch žalující strany. I přes tuto nepřesnou formulaci zmíněné normy, nejsou pochybnosti o jejím obsahu (a nebyli ani v CIC 1917), protože § 4 tohoto kánonu 1608 jasně říká: "Soudce, který nemohl získat tuto jistotu, rozhodne,¹⁵ že právo žalobce není jisté a obžalovaného zproští žaloby, pokud nejde o záležitost, která má výhodu práva, kdy je nutno rozhodnout ve prospěch právem zvýhodněné záležitosti.,¹⁶

2. Ve světle historie, termín „jakéhokoliv“ (lat. "cuiuslibet") ("Na vynesení jakéhokoliv rozsudku ... " - kán. 1608 § 1) se v našem případě vztahuje jen na

¹² Jedná se o přednášku přednesenou ve Spišské Kapitule při pravidelných právních symposiích. Tato přednáška vyšla v českém překladu pod vedením ThMgr. Františka Krejsa v roce 1999. Náklad je bohužel již rozebrán, proto otiskujeme tuto přednášku v *Adnotatio Iurisprudentiae*. Při transkripci došlo k úpravám nepřesností v původním českém vydání.

¹³ Mons. Zenon Grocholewski, arcibiskup, titulární biskup akropolský, se narodil 11. 10. 1939 v polské obci Bródski. V roce 1963 se stal knězem v poznaňské diecézi. V roce 1972 získal doktorát z kanonického práva na Fakultě kanonického práva Gregoriánské papežské univerzity a v roce 1974 obdržel diplom advokáta Římské rotty. Od roku 1998 působí jako prefekt Nejvyššího tribunálu Apoštolské signatury. Od roku 1990 je čestným členem Slovenské společnosti kanonického práva. Prof. Dr. Zenon Grocholewski byl za svůj významný podíl na právu a životě církve oceněn titulem Doctor honoris causa, který mu udělila 1. 12. 1999 Katolická univerzita v Lublani.

¹⁴ K. Ludicke kategoricky prohlašuje: "Die Aussage des § 1 ist logisch falsch, wenn sie behauptet, dass die moralis certitudo zur Fallung eines jeden Urteils nötig sei"- *Der kirchliche Ehenichtigkeitsprozess nach den Codex /uris Canonici von 1983*, Essen 1996, s. 246. Viz i C. OE DIEGO-LORA, in: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico* (obra coordinada y dirigida por A. Marzoa, J. Miras y R. Rodríguez-Orcaña), Pamplona 1996, vol. IV/2, s. 1537.

¹⁵ V latinském textu se používá termín "pronuntiet", ale nejsou pochybnosti, že jde o úkon vynesení rozsudku.

¹⁶ K těmto posledním slovům ("conventum absolutum dimittat") i když nemají mimořádný význam ve vztahu k mému tématu, je třeba poznamenat, že ne ve všech těchto případech nastane opravdivé osvobození žalované strany, ale někdy jde jen o odmítnutí tohoto práva, kterého se žalující strana dožaduje. To znamená, že mimo osvobozujících rozsudků, existují rozsudky čistě osvětlujícího charakteru, tedy deklarativně - viz. C. OE DIEGO-LORA, in: *Comentario exegetico ...*, s. 1545-1548.

důležitost a na typy kauz. To znamená, že kán. 1608 § 1 chce říci, že na vynesení rozsudku ve prospěch žalující strany, je nutná morální jistota v kauzách jakékoliv důležitosti a jakéhokoliv typu, tedy v kauzách, které jsou důležité i těch, které jsou méně důležité a jakéhokoliv typu i v kauzách hlavních a vedlejších, sporných i sporně-administrativních (o kterých se zmiňuje kán. 1445 § 2, který byl nahrazen článkem 123 apoštolské konstituce *Pastor bonus*¹⁷ a i v trestních kauzách.¹⁸ (Viz kán. 1728 § 1).

Protože v historii až po CIC 1917 se pro některé kauzy (kriminální, manželské, i sporné důležitějšího významu) vyžadovala jistota vyššího stupně, pro jiné se vyžadovala jistota nižšího stupně.¹⁹ V tomto kontextu se již lépe pochopí úmysl zákonodárce, který termín "jakéhokoliv" ("na vynesení jakéhokoliv rozsudku"), i když formulace není nejpřesnější, chtěl zrušit odlišnosti ve stupni jistoty vyžadované podle různosti povahy a důležitosti kauzy. Ignác Gordon, po té, jak přezkoumal tuto změnu na bázi schématu CIC 1917, poznamenal: "Ratio ... huius mutationis, praeter unificationem et simplificationem, que codicationis dotes propriae fuerunt, fortasse invenitur in hoc canone Decreti Gratiani, qui inter fontes novi praescripti a Card. Gasparri recensetur: grave satis et incedens, ut in re dubia celta detur sententia.²⁰ Fortasse propter hanc rationem haud spernandam voluerunt codificatores ut neque in causis contentiosis minoris momenti sufficeret probatio semiplena seu probabilis ad ferendam sententiam".²¹

II. NUTNOST MORÁLNÍ JISTOTY V KAUZÁCH MANŽELSKÉ NULITY JE POŽADAVKEM DVOU RŮZNÝCH PRINCIPŮ.

Kanonické právo přiznává kauzám manželské nulity osobitou důležitost a praxe u církevních soudů ukazuje, že tento typ kauz tvoří velkou většinu případů.

V kauzách manželské nulity se žádá morální jistota na vynesení

¹⁷ Z 28. 6. 1988, in: AAS 80 (1988), s. 841-912. V italštině to bylo osobitě publikované v Tipografia Poliglotta Vaticana 1988. Nachází se též v *Enchiridion Vaticanum* 11, Bologna 1991 nn. 787-1070 a v nejnovějším vydání kodexu v italštině.

¹⁸ Viz: Normae speciales in Supremo Tribunali Signaturae Apostolicae ad experimentum servandae post Constitutionem Apostolicam Pauli PP. VI. "Regimini Ecclesiae Universae" schválené Pavlem VI. 23. 3. 1968, čl. 126. Tyto normy nebyly nikdy publikované v AAS, ale v samostatném sešitě - Città del Vaticano 1968 a též v různých časopisech (*Periodica*, *Apollinaris*, *Ius Canonicum*), ve sbornících dokumentů (např. X. OCHOA, *Leges Ecclesiae*, vol. III, Romae 1972, coll. 5321- 5332. 1. GORDON-Z. GROCHOLEWSKI, *Documenta recentiora circa rem matrimoniale et processuale*, vol. I, Romae 1977, s. 372-398. V italštině v *Enchiridion vaticanum* 8, Bologna 1984, s. 522-587) a v dodatcích různých knih. Tyto normy nejsou již v platnosti, protože přestal platit zákon, kterým tyto normy byly promulgované (viz kán. 33 § 2). Nakolik však neexistují nové Normae speciales a beru do úvahy předpis kán. 19, tyto normy se berou jako suplující normy, když nejsou v rozporu s novými platnými zákony. Apoštolská signatura má nyní povinnost vypracovat nové normy (viz mimo článek 125 i článek 38 apoštolské konstituce *Pastor bonus*).

¹⁹ E. A. McCarthy uzavírá svoji studii na toto téma tímto konstatováním: "In historia procedurae canonicae haut notantur variatione circa gradum certitudinis in iudice requiritum ad sententiam ferendam. Altior gradus certitudinis moralis semper requirebatur ad decisionem ferendam in causis criminalibus et in contentiosis gravioribus. Simplex probabilitas in quibusdam causis sufficebat si agebatur de causis contentiosis" E. A. McCarthy, *De certitudine morali quae in iudicis animo ad sententiae pronuntiationem requiritur*, Romae 1948, s. 110 a viz taky s. 25 - 55. Mimo jiné viz taky 1. GORDON, *De nimia processum matrimonialium duratione*, in: *Periodica* 58 (1969), s. 718-719.

²⁰ P. II. e. 11, q. 3, c. 74 Jde o výrok papeže Řehoře I. Viz i E. A. McCarthy, *De certitudine morali ...*, s. 30) Kromě toho se v dekretě Jana Gratiána píše: "nec in re dubia danda est sententia" - P. II, e. 30, post c. 11.

²¹ I. GORDON, *De nimia processum ...*, s. 720.

afirmativního rozsudku. Kán. 1608 § 4 zdůrazňuje na dvou místech: V první části uvedeného paragrafu se stanoví všeobecný princip, že "Soudce, který nemohl získat tuto jistotu, rozhodne, že právo žalobce není jisté" a v druhé části tohoto stejného paragrafu, který stanovuje výjimku z uvedeného všeobecného principu se říká, že "pokud nejde o záležitost, která má výhodu práva, kdy je nutno rozhodnout ve prospěch právem zvýhodněné záležitosti". Kauzy manželské nulity požívají přízeň práva (kán. 1060) a tak soudce, který nemohl dospět k morální jistotě týkající se manželské nulity již na základě tohoto posledního uvedeného důvodu, musí vynést rozsudek ve prospěch platnosti manželství, tedy vyhlásí, že nulita manželství není dokázána.

Takto ta samá norma, zdůrazněná dvakrát ve vzpomínaném paragrafu, vychází ze dvou rozdílných principů. První je vlastním procesním principem (kán. 1608 § 1 a první část § 4). Druhý princip je hlavně principem manželského práva (kán. 1060 a druhá část § 4 kánonu 1608). Proto poznámka instrukce *Provida Mater* z roku 1936,²² týkající se především kauz manželské nulity, když podává příslušný kán. 1869 CIC 1917, aby dvakrát neopakovala tu samou věc, zjednodušila formulaci § 4 takto: "Iudex qui eam certitudinem post ciliigens examen efformare sibi non potuit, pronuntiet: non constare de matrimonii nullitat in casu (arl. 197 § 4)".

III. ORIGINALITA KANONICKO-PROCESNÍHO POJMU MORÁLNÍ JISTOTY

1. Ve vztahu k národním právním řádům je pojem morální jistoty originální a vlastní procesnímu kanonickému právu. I když je možné v národních právních rádech najít některé prvky tohoto pojmu (když se hovoří o jistotě a nebo důkazech). Nezdá se, že by tento pojem byl vypracovaný a postaven tak jako je tomu v kanonickém právu.

V anglosaském právním systému, jak je známo z civilních kauz, tedy ve sporných kauzách, bylo přijato kritérium převahy důkazů ("preponderance of evidence"). To se velmi odlišuje od pojmu morální jistoty jak jej prezentuje procesní kanonické právo, neboť v anglosaském právním systému má soudce povinnost vynést rozsudek v prospěch té strany, jejíž důkazy převažují nad důkazy druhé strany a tuto povinnost má i tehdy, když se důkazy dospělo jen k pravděpodobnosti a soudce nedospěl k takové morální jistotě jakou požaduje kanonické právo.²³

V národních právních rádech zákon obvykle obecně žádá, různou formulací, aby soudce, který má vydat rozsudek ho vydal "ex actis et probatis". Mimo zmíněných právních řádů, kde je stanoven princip převahy důkazů, není lehké najít nějaké další jasné a jednoznačné kritérium, jehož předmětem by bylo to v jakém stavu svého vnitřního přesvědčení má soudce vynést rozsudek.

I v kanonickém právu byl zavedený princip, že soudce musí vynést rozsudek "ex actis et probatis" (kán. 1608 § 2), ale mimo to byl zaveden i pojem morální jistoty, který stanoví stupeň vnitřního přesvědčení soudce, nutný pro vynesení rozsudku ve prospěch žalující strany a toto vnitřní přesvědčení soudce je postavené "super acta et probata" a vyhodnocené v jeho svědomí.

²² AAS 28 (1936), s. 313-361.

²³ Viz například F. HERMAN. Certitudo moralis praesupposita in nonnis processualibus Tribunalium Statuum Foederatorum Americae necnom Australiae concessis, in: Periodica 61 (1972), s. 379-393. Je třeba poznamenat, že v historii i kanonické právo poznalo princip převahy důkazů ve sporech menších důležitostí - srov. E. A. McCARTHY, De certitudine morali ... , s. 47.

2. Kanonicko-procesní pojem morální jistoty je původní i ve vztahu k filozofickému pojmu morální jistoty, kde se rozlišuje jistota metafyzická, fyzická a morální, protože, jak bylo správně poznamenáno, filozofický a kanonicko-procesní pojem nemají tentýž obsah i když jsou postavené na způsobu jednání (morés) lidí.²⁴ Morální jistota ve filozofickém slova smyslu vylučuje možnost opaku, ale ta, která se vyžaduje na vynesení rozsudku, jak to uvidíme, možnost opaku nevylučuje.

Filozofická jistota - metafyzická, fyzická, morální je jistota v přesném slova smyslu tedy absolutní jistotou. Kanonicko-procesní pojem morální jistoty se odlišuje od absolutní jistoty (podle filozofických kategorií je to jen domněnka a nebo maximální pravděpodobnost).²⁵ Nepovažují za nutné se tímto dlouho zabývat.

Římští veleknězi, když se seriózně zabývají morální jistotou, neodlišují ji od metafyzické a fyzické jistoty, ale jak uvidíme, stavějí ji do jiné perspektivy odlišujíc ji od absolutní jistoty a od pravděpodobností.²⁶

3. I když pojem kanonicko-procesní morální jistoty neušel pozornosti moralistů, je nutno říct, že se odlišuje i od té jistoty, která se žádá podle principů morální teologie. Ne jen proto, že se vztahuje na morálnost lidských úkonů a že kanonicko-procesní morální jistota se týká aplikace přirozené poznávací schopnosti při hodnocení toho co bylo v době procesu předložené a dokázané,²⁷ ale hlavně proto, že podle morálních principů, berouc do úvahy různý stupeň a původ morálních povinností, v mnohých případech stačí i nižší stupeň jistoty, tedy pouze pravděpodobnost.²⁸

²⁴ Stojí na způsobu chování lidí, avšak ne stejným způsobem. Pius XII, když hovoří o morální jistotě, vyhláší, že ona se "opírá o zákony a obyčeje;-které řídí život člověka". Rozhovor z roku 1942, n. I. cpv. 1. Hlirt to komentuje takto: "Ex quibus verbi elucet: certitudinem de qua erit sermo non simpliciter coincidere cum certitudine morali presse dicta quam philosophi, disputantes in Critica de triplici certitudine, idest methaphysica, physica, morali definiunt: certitudinem, quae ita nititur in constantibus rationalibus naturae moribus, inelinationibus, ut contradictorium, licet physicas hominisvires non excedat, tamen propter oppositionem vel incongruentiam cum naturae rationali non fiat" F. HŮRT, *Synopsis et adnotationes*, in: *Periodica* 31 (1942), s. 359, n. 2. Tento článek se nachází i vS. TROMP (ed.), *Allocutiones tres Pii Papae XII ad S. Romanam Rotam habitae a. d. 1941, 1942, 1944* (Textus et Documenta, Series Theologica, 27) Pontificia Universitas Gregoriana, Romae 1944, s. 64-69. V úvodu Tromp poznamenává toto:

"Gratias agimus (...) R. Patri Fr. Hlirt S. I. de venia nobis impertitaediciendi secundae Annotationes eo libentius denuo edendas curamus, quia ex certo fonte compertum habemus hanc de certitudine morali elucubrationem fideliter referrementem Summi Pontificis" (s. 3). Komentář Fr. Hlirta přinesl i J. TORRE, *Processus matrimonialibus*, Neapoli 1956, s. 338-343.

²⁵ Viz E. A. McCARTHY, *De certitudine ...*, s. 56-64, 69-73,111. F. HŮRT, *Synopsis ...*, s. 359-60n. 2. J. GARCIA FAÍLDE, *Nuevo Derecho Procesal Canónico*, Salamanca 1992, s. 206-207. G. H. WEISHAUPT, *Die Parteiassagen im Spiegel der moralischen GeviBheit*, in: AA. VV., *Iustitia et caritate* (Festgabe fUr E. RoBler), hrsg. Von R. Puza und A. WeiB, Frnk'turth am Main 1997,410-411. Z rotálních sentencií k tomuto tématu viz coram Staffa, lanuen., 3. 6. 1949, n. 2, in: *SRRDec.*, s.259.

²⁶ Ne málo autorů ji však odlišuje od jistoty metafyzické a fyzické míchající tak dva různé řády, neboli odlišují je v rámci jistoty filozofické jako jeden druh v rámci toho stejného rodu (metafyzická fyzická a morální), přitom se vždy jedná o absolutní jistotu. Je třeba zdůraznit, že absolutní jistota se liší od kanonicko procesní jistoty.

²⁷ "In moralibus constientiaest cum primisiudicium de actione humana utrum licita vel illicita; conscientiaenim estcum alia scientia seu explicatio scientiae ad aliquem actum: et in moralibus, synderesis seu legis moralis fit applicatio ad iudicandam moraliter actuum humanorum; in iudicialibus, conscientiaest naturalis facultatis cognoscitivae applicatio ad deducas probationes seu ad acta et probata, ut eorum valor aestimetur" - M. LEGA - V. BARTOCETTI, *Commentarius in iudica eccleastica*, Roma 1950, vol. II, s. 940, n. 12.

²⁸ Viz E. A. McCARTHY, *De certitudine ...*, s. 60-64, 73-74.

IV. MORÁLNÍ JISTOTA V HISTORICKÉ PERSPEKTIVĚ

I. Pojem morální jistoty v současném legislativním chápání není v kanonickém právě starý, ale spíše novějším pojmem.

Problematika vnitřního postoje soudce při vynášení rozsudku se zpočátku brala do úvahy jen nepřímo a hovořilo se jen o hodnotě jednotlivých důkazů a ne o vnitřním postoji soudce. Výraz "morální jistota" se nenachází ani v Corpus Iuris Canonici, ani v práci dekretalistů, přesto že idea morální jistoty, jimi předložená se objevuje v poznámkách kánonistů uplynulé doby.

Termín "morální jistota" přijal Sanchez (1550-1610), Reinffenstuel (1642-1703), Schmalzgrueber (1663-1735) a jiní pozdější autoři. V 19. stol. jej najdeme i v některých oficiálních dokumentech a jurisprudence Svätého stolce. Je nutné poznamenat, že v případě zmíněných autorů, dokumentů a rozhodnutí, se termín nachází v různých obsahových odstínech a není možné jej vždy lehce a přesně definovat.²⁹

2. V legislativním textu se termín "morální jistota" poprvé nachází v CIC 1917 v kánonu 1869.

Jeho pojem byl později vysvětlen a ohraničen popravdě magisteriálním způsobem Pia XII. v jeho promluvě k Římské rotě v r. 1942³⁰ (věnoval se tomuto pojmu i v jiné promluvě)³¹ ve kterém, s ohledem na důležitost tématu, si stanovil za cíl přesněji prozkoumat tento pojem³² s úmyslem, který tento papež i později vyjádřil, "Zdůraznit a ukázat, jakým způsobem Církev, v souladu se svým posláním a povahou, tento pojem vidí a chápe a proč si přeje, aby to viděl a zaobíral se tím i soudce a církevní úředník".³³ Tedy "s úmyslem vyjádřit ducha a vůli Církvě"³⁴ k tomuto tématu.³⁵

3. Tento pojem, tak jak byl formulován Piem XII. , byl, bohužel, pozměněn - i když jen na úrovni partikulárního práva a na časově omezený úsek - v procesních normách, které vydala Rada pro veřejné záležitosti Církvě Biskupským konferencím USA a Austrálie³⁶ V těchto normách je možné číst pod č. 21 dost nejasnou a v jistém smyslu i protirečící si formulaci: "Soudce vydává rozsudek v souladu s morální jistotou, postavenou na převaze důkazů, které uznává právo a jurisprudence".³⁷ Tato formulace, která jak se zdá, chce

²⁹ E. A. McCARTHY, De certitudine ... , s. 52-55 (i s. 25-52). 1. GORDON, De nimia processum ... , s. 717-718. P FELICI, Formalità giuridiche e valutazione delle prove nel processo canonico, in: *Communicationes* 7 (1977), s. 176-177.

³⁰ *Projev k Římské rotě I. 10. 1942*, in: AAS 34 (1942) s. 338-343. O Giacchi konstatuje, že „Je to učení mimořádně jasné a platné pro svou hodnotu právní vědy a vychází z učení vysoké duchovní autority, která ho vyhlásila“. O. GIACCHI, *La certezza morale nella pronuncia del giudice ecclesiastico*, in: AA. VV., *Ius Populi Dei, Miscellanea in honorem R. Bidagor*, vol. II, Roma 1972, s. 611.

³¹ *Projev k Římské rotě 3. 10. 1942*, in: AAS 33 (1941), s. 421-426. Pro pochopení vývoje morální jistoty v nitru soudce považují za důležitý a budu s ním uvažovat i *Projev k římské rotě 2. 10. 1944*, in: AAS 36 (1944), s. 281-290. V *projevu k Účastníkům VI. Národního setkání katolických právníků Itálie*, in: AAS 48 (1955), Pius XII navrhl pojem morální jistoty i při vynášení rozsudků i v národním právu. (s. 65).

³² *Projev z roku 1942*, n. J, cpv. I.

³³ *Projev z roku 1944*, úvod, cpv. I.

³⁴ *Projev z roku 1944*, úvod, cpv. I.

³⁵ S. Tromp, majíc. na zřeteli právě citovaná slova, to komentoval takto: "Quae allocutiones etiam idcirco gravioris momenti censendae sunt, quia Summus Pontifex (...) expressis verbis declaravit, se has instructiones eo protulisse consilio, ut mentem ac voluntatem exponeret Sanctae Ecclesiae, seu quod ad idem redit, ut magisterio suo uteretur sacro ordinario" - S. TROMP, *Allocutiones* ... , s. 3.

³⁶ Viz *Periodica* 59(1970), s.593-598, I.GORDONZ.GROCHOLEWSKI, *Documenta recentiora circa rem matrimonialem et processualem*, vol. 1. , Romae 1977, s. 243-252, jako i. s. 259, n. 1456.

³⁷ "The judge villrender his decision according to moral certitude generated by the prevailing weight of that evidence having a recognized value in law and jurisprudence"

zharmonizovat dva principy. Na jedné straně pojem morální jistoty a na straně druhé anglosaský princip převahy důkazů, v konečném důsledku změnila samotný pojem morální jistoty a nebo při nejmenším, otevřela cestu k takovéto změně a to prostřednictvím jejího možného výkladu. Neboť, když se připustí, že ve prospěch jedné ze stran existuje převaha důkazů, toto samo o sobě nevyklučuje také argumenty, které vnitřně obsahují i známou pravděpodobnost (probabilitu) a tak se v citované normě, morální jistota rozšíří i na kvazijistotu, tedy na pravděpodobnost.³⁸ A toto není v souladu, jak uvidíme s učením Pia XII. Toto zamlžení pojmu morální jistoty se ukazuje jako velmi závažné především tehdy, když se týká případů vyšší důležitosti, mezi které patří i kauzy manželské nulity.³⁹ Problematika výkladu vzpomínané formulace nakonec ztratila svoji aktuálnost, když uvedené normy ztratily svoji platnost. Ty které se týkaly Austrálie, ztratily svoji platnost v r. 1974⁴⁰ a ty, které se týkaly USA ztratily svoji platnost vstupem CIC 1983 do platnosti.⁴¹

4. Jan Pavel II. ve své promluvě Římské rotě v r. 1980 to znamená ještě před nabytím platností CIC 1983, po té co řekl, že: "Pius XII. Vysvětlil autentickým způsobem kanonický pojem morální jistoty, během své promluvy dne I. října 1942" a po tom jak doslovně citoval a tedy znovu potvrdil jeho upřesnění, vyhlásil: "Z toho vyplývá, že žádnému soudci není dovoleno vydat rozsudek ve prospěch manželské nulity bez toho, že by nedosáhl morální jistoty o této nulitě. Na rozhodnutí případu nestačí jen pravděpodobnost." K tomu je vhodné dodat to, co bylo moudře řečeno o jiných zákonech, týkajících se manželství: Každé jejich oslabení obsahuje v sobě určitou dynamickou naléhavost "Cui si mos geratur, divortio, alio nomine tecto, in Ecclesia

³⁸ Srov. 1. GORDON, De nimia procesuum matrimonialium duratione, in: Periodica 58 (1969), s. 702-711, C. LEFEBVRE, De procedura in causis matrimonialibus concessa Conferentiae Episcopali U. S. A., in: Periodica 59 (1970), s. 586-587. F. HERMAN, Certitudo moralis ... , s. 379-393, především s. 381, 383-386. Z. GROCHOLEWSKI, De exclusione indissolubilitatis ex consensu matrimoniali eiusque probatione, Napoli 1972, s. 160. L. DEL AMO, Procedimiento matrimonial canónico en experimentación, in: Lex Ecclesiae, Estudios en Honor del M. Cabreros de Anta, Salamca 1972, s. 531-534. T. PIERONEK, Normy posmpowania w sprawach manzelskich wydane przez Stolice Apostolska dla diecezji Stanów Zjednoczonych, in: Prawo kanoniczne 16 (1973). I-II., s. 195-196.

³⁹ Nemohu souhlasit ani s tím hodnocením autorů citovaných v předcházející poznámce, přesto že jde o hodnoty odlišné a opačné, které podává P. A. „BONET, De iudiciis sententia ac de certitudine morali, in: Periodica 75 (1986), s. 88-92, tím víc, že autor se omezuje na všeobecné poznámky a nebere v úvahu prvky významnější povahy týkající se matérie z kterých vybírám: a) že ne pouze v *Common Law*, ale i v historii církvi byl v jistých případech aplikován princip převahy důkazů (nikdy však ne v případech manželské nulity), později se však od této praxe upustilo; b) že i v tradici *Common Law* se princip převahy důkazů neaplikuje v kauzách velké a veřejné důležitosti jakými jsou penální případy; c) že v Církvi z teologické důvodů je možno podat rekurz nebo apelaci na Svatou Stolicí a toto si vyžaduje jednotu týkající se podstatných prvků procesu (viz. např.: *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*, bod 5, in: *Communicationes 1* (1969), s. 82; d) nestačí citovat autory, kteří se zabývají všeobecnou možností, vhodností anebo potřebou přijmout různost zákonodárstev v Církvi; e) že z přirozenosti věci existuje vztah mezi důležitostí kauzy a stupněm žádané jistoty (viz pod VIII, 2c ke konci) a tedy především t) že zmíněné normy pro USA a Austrálii se týkaly případů manželské nulity (ne jiných v kterých by se dalo lehčeji diskutovat o možnosti aplikace principu převahy důkazů v církevním právu), které z důvodu jejich veřejného významu, protože se týkají svátostních skutečností a jsou postavené na nerozlučitelnosti stanovené Kristem, co se Církev cítí povinna hlásat a bránit, nemohou se tedy přirovnat k těm kauzám, které *Common Law* vyřešilo podle principu převahy důkazů; jinými slovy: autor nebere v úvahu, že po dobu celé historie Církve v době před CIC 1917 se v manželských kauzách žádal vyšší stupeň jistoty v porovnání s jinými kauzami a z toho důvodu i po CIC 1917 byli stanovené zvláštní garance pro uvedené případy, tedy nebere v úvahu princip „favor iuris“ a jiné teologicko-pastorační implikace; g) že nakonec si neklade otázku zde uvedené normy nebyly opět potvrzeny a proč, po zkušenostech několika let, se nedospělo k jejich pozitivnímu hodnocení.

⁴⁰ Viz 1. GORDON - Z. GROCHOLEWSKI, *Documenta ...*, s. 259, n. 1456.

⁴¹ Viz *List rady pro veřejné záležitosti Církvi* ze dne 22. května 1974, in: Tamtéž, s. 255, n. 1439.

tolerando via sternitur".⁴²

5. Předpis kán. 1608 současného kodexu, který se týká morální jistoty, je identický (až, snad na určitou odlišnost ve slovní formulaci) s kán. 1869 CIC 1917. To znamená, že pokud se bere do v Úvahu kán. 6 § 2, považují za svoji povinnost vzít v Úvahu při výkladě vzpomínaného předpisu především promluvu Pia XII. z r. 1942 a taktéž promluvu Jana Pavla II. z r. 1980, které jsou mezi sebou v plné shodě. Považuji to za povinnost o to víc, že jde přinejmenším o řádné magisterium římských velekněze.⁴³ Maje na zřeteli výše uvedené vysvětlení Pia XII a výrok Jana Pavla II. , že Pius XII vyhlásil autentickým způsobem kanonický pojem morální jistoty jsem přesvědčen, že poslední ze zde zmíněných velekněží se zabývá autentickou interpretací pojmu morální jistoty a nebo alespoň chce, aby se tento pojem takto chápal.⁴⁴

Vskutku výrok "Vykládat pojem autentickým způsobem" nemůže mít jiný význam než ten, že jde o autentický výklad jeho smyslu. Tedy vykládá se tímto způsobem. Opakuj i, že především promluva z r. 1942 je v této materii skutečně magisteriálním výkladem.

6. *Metodologické poznámky.* Než budu v následujících řádcích citovat ze zmíněných promluv, považuji za vhodné uvést dvě poznámky:

a/ Vzpomínané promluvy se vztahují výslovně na kauzy manželské nulity (a na zkoumání předpokladů na rozloučení manželského svazku), ale co se týká upřesnění morální jistoty, to platí pro všechny církevní kauzy v souladu s kán. 1608 § I, který byl citovaný a vysvětlený hned na začátku. To znamená, když jsem již uvedl tuto poznámku, při citování textů nebudu usilovat o zdůraznění, že se vztahují i na manželské kauzy i když právě těmito se církevní soudy nejvíc věnují.

bl Ve vzpomínaných promluvách se občas najdou výroky, které jsem na začátku této přednášky označil ve vztahu ke kán. 1608 § I jako ne příliš přesné (které říkají, že pro vynesení jakéhokoliv rozsudku soudce musí mít morální jistotu).⁴⁵

Nebudu usilovat o jejich korigování, neboť jde o způsob vyjadřování, který je v kanonické literatuře dost všeobecně zažitý a nebere se to jako mylný názor v dané problematice.

V. POJEM MORÁLNÍ JISTOTY

Pius XII. vykreslil pojem morální jistoty. Aby jej podal jasně, vysvětlil nejprve dva jiné pojmy: Pojem absolutní jistoty a pojem pravděpodobnosti (probability).

I. Absolutní jistota je taková jistota ve které, „je úplně vyloučená každá možná pochybnost ohledně pravdy nějaké skutečnosti a ohledně neexistence protikladu". Zde římský velekněz vyhláší, že taková to jistota "není potřebná

⁴² Projev z roku 1980, n. 6, cpv. 2-4.

⁴³ Viz poznámka 23.

⁴⁴ Podle kán. 16 § 1, který odpovídá kán. 17 CIC 1917, "Zákony autenticky vykládá zákonodárce a ten, komu on dal moc vykládat je autenticky". To znamená, že na prvním místě sám zákonodárce vykládá zákony autenticky.

⁴⁵ „(...) vyžaduje se morální jistota (...), aby soudce mohl přistoupit k vyhlášení rozsudku" (*Projev Z roku 1942, Č. I; podobně je to i v Projevu z roku 1944, úvod, cpv. 2*) "Jistota o které mluvíme je nevyhnutelná (...) pro vyhlášení rozsudku" (*Projev z roku 1942, Č. 1, cpv. 5*). "Soudce, který je člověkem (...) má povinnost dosáhnout morální jistoty dříve než vynesou rozsudek v soudním procesu". (*Projev ke katolickým právníkům z roku 1955, s. 65 hned na začátku*).

na vynesení rozsudku".⁴⁶

2. Větší či menší pravděpodobnost (anebo kvazijistota) stojí v protikladu vůči absolutní jistotě neboť "nevylučuje každou rozumnou pochybnost a nechává existovat podloženou obavu z omylu". K tomu Pius XII. říká, že "pravděpodobnost není dostatečným základem na vynesení soudního rozsudku ohledně objektivní pravdy nějaké skutečnosti" a přestože nezřídka nazývána (nebo chápána) ve všeobecné terminologii jako jisté poznání a nebo jistota, "nezaslouží si takovéto označení".⁴⁷

3. Mezi absolutní jistotou a kvazijistotou nebo pravděpodobností stojí i morální jistota, jako určitý střed mezi dvěma krajnostmi. Jak vyhláší Pius XII. a opakuje to i Jan Pavel II. tato jistota, z pozitivního hlediska je charakteristická tím, že *vylučuje každou podloženou a rozumnou pochybnost* a takto chápána se podstatně odlišuje od vzpomínané kvazijistoty. Z negativního hlediska však *ponechává absolutní možnost existenci opaku* a tímto se zase odlišuje od absolutní jistoty (označení kurzívou je moje).⁴⁸ Nutno poznamenat, že výrok "každá podložená a rozumná pochybnost,"⁴⁹ je někdy zaměněn za jiné výroky, jako třeba "každá rozumná pochybnost,"⁵⁰ a "Každá rozumná pochybnost postavená na pozitivních odůvodnění."⁵¹ Na jiném místě Pius XII. tvrdí, že nejde o morální jistotu když "Proti skutečnosti stojí také důvody, které jsou určitým způsobem hodné pozornosti."⁵² Tyto výroky vlastně upřesňují i pojem morální jistoty.

Jinými slovy řečeno, jde o morální jistotu tehdy, když je vyloučená pravděpodobnost opaku, přestože se tato možnost opaku nevylučuje absolutně⁵³ E. A. McCarty definuje potom morální jistotu jako "Adhaesio mentis alicui propositioni sine prudenti formidine errandi,"⁵⁴

VI. OBJEKTIVITA MORÁLNÍ JISTOTY

I. Pius XII. zdůrazňuje: "V každém případě, tato jistota se má chápat jako objektivní jistota, tedy postavená na objektivních důvodech". To znamená, že objektivita je základní charakteristickou vlastností morální jistoty. Nejedná se

⁴⁶ *Projev z roku 1944*, Č. 1, cvp 2.

⁴⁷ *Projev z roku 1944*, Č. 1, cvp 3.

⁴⁸ *Projev z roku 1942*, Č. 1, cvp 5; *Projev z roku 1980*, Č. 6, cvp 3.

⁴⁹ Mimo právě citovaného textu ke zde vzpomínanému výroku viz také *Projev z roku 1942*, Č. 2 úvod, bod 5 v první části; *Projev z roku 1944*, úvod, cvp 2. *Projev z roku 1954* katolickým právníkům, s. 65. *Projev z roku 1980*, Č. 6, cvp. 4 na začátku.

⁵⁰ *Projev z roku 1941*, Č. I, cvp. 3 ke konci, Č. 3 cvp. 4 na začátku.

⁵¹ *Projev z roku 1941*, Č. 2, cvp. 2 v prostředku.

⁵² "Tato jistota není - upřesňuje Pius XII. - jak proti skutečnosti stojí také důvody, které jsou hodné pozornosti a které jsou potvrzením, že opak je třeba kvalifikovat nejen jako absolutně možný, ale i určitým způsobem pravděpodobný"- *Projev Z roku 1942*, Č. 4, cvp. 1 ke konci.

⁵³ "Takovou jistotu nelze dosáhnout, jestliže proti skutečnosti stojí důvody, které nejsou jen absolutně možné, ale i určitým způsobem pravděpodobné"- *Projev 1942*, č. 3, cvp. I ke konci. Viz i *Projev Z roku 1941*, č. 2, cvp. 2. V tomto smyslu se všichni autoři vyjadřují všeobecně. Např. \. NOV AL, *De processibus*, pars I - *De iudiciis*, Augustae Taurinorum - Romae 1920, s. 409; A. BLAT, *Commentarius textus Codicis Iuris Canonici*, vol. IV. - *De processibus*, Romae 1927, s. 376. M. LEGA - V. BARTOCCEI, *Commentarius in iudicia ecclesiastica*, Romae 1950, s. 934, n. 2. F. M. CAPPELLO, *Summa Iuris Canonici*, vol. III. , Romae 1955 (ed. 4), s. 293, n. 324. E. A. McCARTHY, *De certitudine morali ...* , s. 66 a 86. F. OELLA ROCCA, *cit. Článek*, s. 280 (in *Apollinaris*, s. 215). G. P. WEISHAUP, *Die Parteiaussagen ...* , s.410.

⁵⁴ E. A. McCARTHY, *De certitudine morali ...* , s. 66. Na s. 66-68 autor vysvětluje jednotlivé prvky této definice. Také rotální rozsudek *coram STAFFA*, Ianuen. , 3. 6. 1949, č. 2 vysvětluje podobně, že morální jistota je "adhaesio mentis absque dubio positivo circa rem sententia definiendam" (SRRO. , s. 259).

zde o "nějakou čistě subjektivní jistotu, která se zakládá na pocitu a nebo čistě subjektivním pohledu na to či ono, na osobní důvěře, nepochopení, nezkušenosti."⁵⁵

2. V souladu s tímto CIC stanoví, že soudce musí dosáhnout této jistoty "Ex actis et probatis" (kán. 1608 § 2). Ze spisů (ex actis), tedy z tvrzení, popírání žádání a zamítání, které vyplývá ze soudního procesu⁵⁶ a jsou uvedené v soudních spisech. "Ex probatis" tedy z důkazů uvedených v rámci procesu a zapsané ve spisech. Tomu tedy odpovídá známý aforismus: "Quod non est in actis, non est in mundo". Následně kán. 1604 § I stanoví: "Je přísně se zakazuje, aby strany nebo advokáti nebo jiní podávali soudci informace, které se nezaznamenávají do akt záležitosti". To znamená, že kodex imperativně vylučuje, aby informace, které nejsou uvedené v procesních spisech, byli pro soudce pramenem jeho morální jistoty.⁵⁷ Tento princip platil již za doby Tomáše Akvinského, který vyhlásil:

"Iudicare pertinet ad iudicem secundum quod fungitur publica potestate. Et ideo informari debet in iudicando non secundum id quod ipse novit tamquam privata persona, sed secundum id quod sibi innotescit tamquam personae publicae,"⁵⁸ a odpovídajíc na námitku, zda by církevní soudce zhřešil, kdyby postupoval "contra conscientiam veritatis quam habet" a vyhlašuje že: "Homo in his quae ad propriam personam pertinent, debet informare conscientiam suam ex propria scientia. Sed in his quae pertinent ad publicam potestatem, debet informare conscientiam suam secundum ea quae in publico iudicio sciri possunt,"⁵⁹ Tedy v případě, ve kterém má soudce z privátního poznání důkazy, které stojí proti tomu, co vyplývá ze spisů, může z moci úřadu doplnit důkazy v souladu s předpisy kán. 1452.

3. Je evidentní, že všechny normy procesního kanonického práva jsou orientované tak, aby zabezpečili objektivnost morální jistoty. Z toho vyplývá, že je důležité je zachovat. K tomuto se ještě později vyjádřím několika poznámkami (IX, 2).

VII. PŘEDMĚT MORÁLNÍ JISTOTY

Kán. 1608 § I hovoří o věci dost všeobecně, že soudce musí mít tuto jistotu: "Má se na mysli mravní jistota o věci, která se rozsudkem rozhoduje" (circa rem

⁵⁵ *Projev Z roku 1942*, n. 3, cvp. I. Viz i *Projev Z roku 1944*, úvod, cvp. 2.

⁵⁶ Slovo "spisy" (acta) v kán. 1608 § 2, není podle jedné interpretace pouze jen jednoduché podstatné jméno a neoznačuje jen soudní spisy ve smyslu kan. 1522 - i když není málo autorů, kteří to tak vysvětlují i - ale participium perfecti pasiva (jako i slovo "probatis") slova "agere" a označuje to, co se vykonalo v rámci procesu. Soudní spisy jsou jen "nádobou", ve které se nacházejí jednotlivé prvky konání, takže "acta et probata", na kterých soudci staví morální jistotu ve smyslu normy kán. 1608 § 2. K tomu viz. I. NOVAL, *De processibus* ... , s. 410- 411; E. A. McCARTHY, *De certitudine morali* ... , S. 80 a především K. LUDICKE, *Der Kirche* ... , S. 248, n. 7.

⁵⁷ C. OE DIEGO-LORA, *citovaný komentář*, S. 1539. K tématu viz. I. NOVAL, *De processibus* ... , S. 411; A. BLAT, *Commentarium* ... , S. 376 - 377; E. A. McCARTHY, *De certitudine morali* ... , S. 50 - 51; M. LEGA, V. BARTOCCEI, *Commentarius* ... , S. 938 - 940, n. 9-11; O. GIACCHI, *citovaný článek*, S. 615-616; F. OELLA ROCCA, *citovaný článek*, S. 281-282 (in *Apollinaris*, S. 216-217). V jednom rozsudku *coram MATTIOLI* najdeme toto: "Si praescripta certitudo non ab actis, sed a privatis aut externis documentis aut elementis hauriretur, non esset iudicialis sententia, sed aliud" (26. 2. 1954, n. 2, in: SRRO., S. 176).

⁵⁸ *Summa theol.*, II-II. q. 67, a. 2, respondeo (in SANCTI THOMAE OE AQUINO, *Summa Theologiae*, Ed. Paolinae, Cinisello Balsamo (Milano) 1988, ed. 2, S. 1377).

⁵⁹ Tamtéž, ad 5.

sententia definiendam). Zase § 2 téhož kánonu, když hovoří o morální jistotě "Ex actis et probatis" zaobírá se jen morální jistotou v jejím vztahu ke skutečnosti (ne ve vztahu k zákonu).⁶⁰ Ve vzpomínaných promluvách se hovoří o morální jistotě ohledně věci, kterou je třeba rozsoudit (circa l'atto da giudicare).⁶¹ Zdá se, že tato vyjádření by bylo třeba vysvětlovat v tom smyslu, že římsí velekněží hovoří jen o takovéto jistotě, která se týká věci (ne však o takové jistotě, která by se dotýkala aplikace materie zákona).⁶² Ovšem vyhlášení se snad mohou vysvětlovat - alespoň někdy - i v tom smyslu, že jde o věc platnosti a nebo neplatnosti manželství a potom morální jistota se musí vztahovat jak na materii zákona, který je zapotřebí aplikovat, tak i na pravdivost věci, tedy na důkazy.⁶³ Ať již je to jakkoliv, (i kdyby chtěli římsí velekněží svoje promluvy omezit jen na morální jistotu týkající se reality předložených faktů), není možné pochybovat, že morální jistota se týká jak materiální stránky zákona (jeho podstaty), kterou je třeba aplikovat, tak i reality věci, kterou je třeba dokázat. (srov. kán. 1611, n. 3).⁶⁴ Tak například, soudce v případě retroaktivity podvodu, jako stanoveného titulu manželské nulity (kán. 1098) by nemohl, po náležitém a seriózním zkoumání zákona, i když se vezmou v úvahu i výroky magisteria v této věci, pokud by nějaké byly, tak i rotální jurisprudenci a též serióznost autorů, vyloučit každou rozumnou pochybnost (resp. pochybnost, která si zaslouží pozornost) a tak by nemohl vyhlásit za nulitní manželství, které bylo uzavřené před vstupem současného CIC v platnost.

Různost domněnek, které se dnes prezentují jako názory zde vzpomínaného typu, mohou se množit především při výkladu kán. 1095, body 2 a 3, při výkladu determinace vůle o které se hovoří v kán. 1099 při výkladu omylu o kterém se hovoří v kán. 1097, při zdůrazňování důležitosti víry ve vztahu k nulitě manželství. Toto všechno činí práci soudce těžkou. Když soudce není schopen dosáhnout morální jistoty, postaveno u na objektivních argumentech (opředených o normy, které pojednávají i o interpretaci zákona kán. 17-22) postavených v souladu ze zákonem, který považuje manželství za přesně stanovených okolností za nulitní, musí vydat rozsudek "Non constare de nullitate".⁶⁵

⁶⁰ Viz např. E:A: McCARTHY, *citované dílo*, s. 78, 108; M. LEGA, V. BARTOCETTI, *citované dílo*, s. 935. Takto chápou zmiňovaný paragraf i jiní autoři.

⁶¹ Ohledem "stavu skutečnosti kauzy" (*Projev Z roku 1942*, n. 1, cvp. 1); "pravdivosti případu" (*Projev Z roku 1942*, n. 1, cvp. 2 na začátku; n. 1, cvp. 3 na konci); n. 4, cvp. ve středu; *Projev Z roku 1944*, úvod, cvp. 2 ke konci; *Projev Z roku 1980*, n. 6, cvp. 1 na začátku); "případ, který je třeba rozsoudit" (*Projev z roku 1942*, n. 1, cvp. 4 na začátku); "realitu případu" (*Projev 1942*, n. 3, cvp. 3, ve středu); "skutečnost nebo existence faktu" (*Projev z roku 1980*, n. 5, cvp. 1).

⁶² Tento způsob chápání zmiňovaných projevů se ukazuje jako podložený, i když se v tomto kontextu hovoří o hodnocení váhy důkazů a zachovávání procesních zákonů (srov. *Projev Z roku 1942*, n. 2; n. 3, cvp. 2-3; n. 4; *Projev Z roku 1980*, n. 5, cvp. 2). Viz i O. GIACCHI, *citovaný článek*, s. 611-612.

⁶³ Ve smyslu následuj ícího výroku: „(...) postačuj í na nevyhnutelnost morální jistoty ohledem pravdivosti a reality věci, kterou je třeba rozsoudit" (*Projev Z roku 1941*, n. 4, cvp. 1); a nebo jiného výroku (i když formálně nehovoří o morální jistotě): "Cílem (manželského procesu) je autoritativně dospět k pravdě a nastolit ji, aby byla platná (přirozeně ve vztahu k věci), jako i nastolit právo, které jí při náleží (přirozeně materiální) ve vztahu k existujícímu manželskému svazku" (*Projev Z roku 1944*, n. 1, cvp. 2), nebo ve vztahu k věci existování svazku.

⁶⁴ Tento názor autoři všeobecně sdílejí. E. A. McCARTHY vyhledává: "Obiectum enim certitudinis moralis iudicialis est res sententia definienda, quae es se potest vel dubium iuris in casu particulari vel dubium facti" (*citované dílo*, s. 67; viz i tamtéž, s. 67, 78, 82, 107-109, 112). Viz i např. *citované dílo*, s. 295, n. 325; J. GARCÍA FAÍLDE, *citované dílo*, s. 202, n. 2; A. BONNET, *citovaný článek*, s. 86-87; K. LUDICKE, *citovaný článek*, s. 247, n. 3, s. 248, n. 5-6; C. DE DIEGOLORA, *citovaný komentář*, s. 1539, 1547-1548. Osobní úvahy na toto téma má O. GIACCHI, *citovaný článek*, s. 612-6 15, se kterým nemohu souhlasit a nezdá se mi že by měly nějaký podklad v zákoně.

⁶⁵ Ohledně pochybnosti práva viz úvahy, které má E. A. McCARTHY, *citované dílo*, s. 107-109; M. LEGA, V. BARTOCETTI, *citované dílo*, s. 935-938, n. 4-7; A. STANKIEWICZ, *Interpretazione della legge noc*

VIII. NEVYHNUTELNOST A DOSTATEČNOST MORÁLNÍ JISTOTY

I. Papež vyhláší, že morální jistota tak jak byla definována výše, je na jedné straně nevyhnutelná k vynesení afirmativní sentence a na straně druhé je dostatečná, "přestože by v konkrétním případě bylo možné dosáhnout přímou a nebo nepřímou cestou i absolutní jistoty,⁶⁶ Co se zase týká této dostatečnosti, papež kategoricky vyhláší: "Žádný církevní tribunál nemá právo ani moc vyžadovat víc".⁶⁷ To znamená, že papež Pius XII. , když hovořilo rozsudcích v kauzách manželské nulity, chápe pod slovem "Constare" ("Constare de matrimonii nullitate") totéž jako pod pojmem "mít morální jistotu",⁶⁸

2. I v rámci vzpomínané morální jistoty se rozeznávají různé stupně.⁶⁹ Proto si Pius XII. položil otázku: "Jaký stupeň může a nebo musí mít soudce, aby mohl přistoupit k vynesení rozsudku?" Ve své odpovědi⁷⁰ prakticky stanovil tři principy:

A - Znovu potvrdil, že obvykle (di regola) stačí minimální stupeň morální jistoty, tedy takový "aby opravdu šlo o pravdivou objektivní morální jistotu (...), která vylučuje každou rozumnou pochybnost ohledně pravdy". "Když soudce jednou dosáhne takového stupně jistoty, obvykle se u něho nevyžaduje vyšší stupeň morální jistoty". Tedy od něho se "primárně žádá, aby se ve všech případech přesvědčil" zda má nebo nemá takovýto stupeň jistoty.

B - "Když zákon, vzhledem k důležitosti případu, vyžaduje vyšší stupeň jistoty, je přirozené, že nestačí ten nižší, ale je nevyhnutelné dosáhnout toho stupně jistoty, který je stanoven zákonem". V současnosti se však v žádných případech, alespoň ne v nařízení univerzálního práva, nevyžaduje takovýto vyšší stupeň morální jistoty.⁷¹ Majíc na zřeteli kánony citované v promluvě z r. 1942 k této tématice,⁷² zdá se, že vyhlášením tohoto principu, římský velekněz chce říci, že jestliže zákon stanoví, jakou váhu je třeba připsat určitému důkazu, nemůže se takovému důkazu přiznat vyšší důkazní stupeň, mající vliv na formování morální jistoty.⁷³

C - "Mohl by nastat případ, že by - rozum - radil soudci, aby se neuspokojil s nižším stupněm morální jistoty v kauzách vyššího významu i když by to nebylo výslovně předepsáno zákonem". Berouce do Úvahy takovýto případ, římský velekněz poznamenává: "Pokud se po seriózní Úvaze a zkoumání se

riferimento alle funzioni della potestà ecclesiastica, in: *Apollinaris* 52 (1979), s. 416- 441, a zvláště s. 430-438; J. (. A FAÍLDE, *citované dílo*, s. 203-205. Viz i jiné citace v předcházející poznámce.

⁶⁶ *Projev Z roku 1942*, n. 1, cvp. 5. Viz i *Projev z roku 1980*, n. 6, cvp. 3 ke konci.

⁶⁷ *Projev Z roku 1941*, n. 2, cvp. 2, ke konci.

⁶⁸ „(...) rozsudek nulity se nemůže upírat (...), pokud se konstatuje neplatnost, co toto constare v záležitostech lidských může znamenat tolik, jako mít morální jistotu, tedy takovou, která vylučuje každou rozumnou pochybnost" - *Projev Z roku 1941*, n. 2, cvp. 2.

⁶⁹ *Projev Z roku 1942*, n. 1, cvp. 1 (ke konci), jakož i n. 5, cvp. 1 (na začátku).

⁷⁰ *Projev Z roku 1942*, n. 5.

⁷¹ V *projevu Z roku 1942* k tomu cituje následující kánony CIC 1917: kán. 1869 § 3 (dnes mu odpovídá kán. 1608 § 3) a taky kán. 1791 § 2, který stanoví: "Si sub iuramenti fide duaavel tres personae, omni excemtione maiores, sibi firmiter cohaerentes, de aliqua re vel facto in iudicio testificetur de scientia propria, sufficiens probatio habetur, ni si in aliqua causa iudex ob maximam negotii gravitatem, vel ob indicia quae aliquod dubium de veritate rei assestae ingerunt, necessariam censeat pleniorum probationem". V druhé části tohoto paragrafu, zákon ponechává na úsduku soudce, jestli je potřebný vážnější důkaz (la prova piu piena). V kán. 1573 současného kodexu, který mu odpovídá, se už takovýto nebo podobný předpis nenachází.

⁷² Viz předcházející poznámku.

⁷³ Tedy zmíněný princip obsahuje sám o sobě to, co se stanoví v ustanovení kán. 1608 § 3. Tímto se budu zabývat později.

dosáhne jistoty, která odpovídá zákonným předpisům a důležitosti případu, nemusí se zatěžovat strany, aby uvedly nové důkazy ve prospěch nabytí vyššího stupně morální jistoty. Takovéto vyžadování vyššího stupně jistoty, naproti tomu, že se již dosáhl požadovaný stupeň, nemá rozumné opodstatnění a je třeba jej zamítnout".⁷⁴

Pius XII. konstatuje a myslím, že je důležité to i podtrhnout, že pokud je případ důležitý, může rozum radit neuspokojit se s minimálním stupněm morální jistoty a usilovat o nabytí vyšší jistoty, avšak vždy v rámci morální jistoty. (Může to někoho udivit, že v žádném případě není potřebné dosáhnout absolutní jistoty). Ovšem konstatování papeže může být na první pohled těžké na pochopení, ba je až rozporuplné. Neboť Pius XII. na jedné straně hovoří, že rozum může radit soudci, aby se neuspokojil s minimálním stupněm morální jistoty, tedy s tím, že je vyloučena každá rozumná pochybnost a na druhé straně důsledně prohlašuje, že žádat víc „je nerozumné a je třeba to zamítnout". (viz výše bod I)

Myslím, že zdůvodnění, které podává McCarthy,⁷⁵ které mám v úmyslu zde v syntéze prezentovat ve vztahu k novému kodexu a doplnit ji o určitou moji reflexi, nám umožní správně pochopit problematiku. Tento autor, zdůrazňujíc, že k podstatě morální jistoty náleží "vyloučení každé rozumné pochybnosti". (Tedy každé rozumné pochybnosti, to je i úsudek rozumného člověka). Zastává názor, že povaha racionality a morální jistota připouští určitou relativitu v rozumné pochybnosti v tom smyslu, že z důvodů určitých faktorů, tatáž pochybnost, může jednou bránit rozumnému člověku vydat pozitivní rozsudek a někdy ne. Faktory, na kterých to závisí jsou hlavně dva:

- *Povaha věci, kterou je třeba dokázat a její způsobilost být dokázanou.*

Některé věci vyžadují vyšší stupeň a jiné nižší stupeň jistoty. Proto soudce musí v určitých věcech rozumně nabýt vyšší a v jiných nižší stupeň morální jistoty. Pokud by soudce požadoval větší důkaz než ten, který může rozumně nabýt, poškodil by jak pravdu, tak i spravedlnost. V souladu s tímto kán. 1679 CIC 1983 ve vztahu ke kauzám manželské nulity stanoví: "Nezískají-li se odjinud plné důkazy, použije soudce ke zhodnocení výpovědi stran podle kán. 1536, je-li to možné, svědků o věrohodnosti těchto stran, kromě jiných nepřímých důkazů a důkazních prvků". To znamená, že pokud tvrzení aktéra může být dokázáno silnějšími důkazy, soudce je má použít. Jen když se případ nemůže dokázat silnějšími důkazy má soudce využít i méně důležité důkazy, aby mohl dospět k morální jistotě. V opačném případě by to nebylo rozumné.⁷⁶ I před vstupem do platnosti nového kodexu bylo dovolené v kauzách neplatnosti manželství, kde nebylo možné získat přímé důkazy, využít v souladu s kán. 1975 CIC 1917⁷⁷ i nepřímé důkazy, které v jiných kauzách nebyly dostatečné pro zformování morální jistoty. Podobně je to i v případě dokazování smrti manželské strany. Pokud by bylo možné ji dokázat autentickým dokumentem, nebylo by rozumné nabývat morální jistotu slabšími argumenty nižší důležitosti (srov. kán. 1707 § 1).⁷⁸

⁷⁴ Všechny citace uvedené v tomto druhém bodě jsou z *Projevu Z roku 1942, n. 5.*

⁷⁵ Citované dílo, s. 68, 86-97, 99 (na začátku), 100 (řádky 5-9, 15-17), lil (poslední cvp).

⁷⁶ Srov. I. GORDON, *Novus processus nullitatis matrimonii*, Romae 1983, s. 33. G. WEISHAUP, *Citovaný článek*, s. 419.

⁷⁷ Viz i *Regole della Sacra Congregazione per i Sacramenti* ze 7. května 1923, články 20, 66-70, in: AAS 15 (1923), s. 396, 405-406 a *Instrukce* ze 7. března 1972, 11 b, in: AAS 64 (1972), s. 248.

⁷⁸ E. McCARTHY k tomu poznamenává: "Generatim ex parte naturae obiecti probationis, videtur quod iudex prudens requirere debet maiorem gradum probabilitatis (ve filozofickém smyslu) in iudicio de rebus externis,

- Vážnost materie, tedy dobro, které se dostává do nebezpečí vydáním špatně nesprávného rozsudku.⁷⁹ Především zde jde o veřejné dobro. Pro tyto kauzy (a zvláště pro manželské⁸⁰ a penální kauzy) z důvodu racionality zákon stanoví větší garanci jistoty na vynesení rozsudku například tím, že se pro tyto kauzy (a nebo pro některé z nich) vyžaduje, aby strany vykonaly přísahu (kán. 1532), aby se kauzou zabýval tribunál sestavený z třech soudců (kán. 1425 § I), aby do kauzy zasáhl obhájce svazku a nebo promotér spravedlnosti (kán. 1432-1433), aby soudce konal z moci svého úřadu (kán. 1452 § 1),⁸¹ aby straně pomáhal advokát (kán. 1481 § 2-3), aby se rozsudek stal vykonatelným až po dvou shodných rozsudcích (kán. 1684).

Vzhledem k tomu co zde bylo řečeno, považuji za svoji povinnost uvést dvě upřesnění: 1.) Ve zde zmíněných úvahách se nejedná ani tak o vyšší stupeň morální jistoty jako takové (vyločení každé rozumné pochybnosti v přesvědčení soudce), jako spíše o vyšší stupeň jistoty a nebo garance nezmýlit se a o zabezpečení vyššího stupně objektivitu této jistoty. Nakonec obě věci nejsou od sebe úplně oddělené. 2.) Pro ilustraci toho, že, podle slov Pia XII., "rozum může radit soudci", jsem vzal příklady ze zákona a to takové, kdy samotný zákon z důvodu racionality, stanoví mít vyšší garance objektivitu v některých kauzách. Jsem přesvědčen, že právě tyto příklady jsou skutečnou indikací i toho, kdy rozum může radit soudci při nabývání přiměřeného stupně morální jistoty v konkrétním případě.

3. A proč je morální jistota nevyhnutelná a dostatečná? Pius XII. na to přímo odpovídá, když prohlašuje: "Jen tak se může vykonávat řádná a uspořádaná spravedlnost, pokud se postupuje bez neúčinného zdržování a bez nadměrného zatěžování tribunálu i stran".⁸² Odpovídá na tuto otázku i nepřímou, když naznačuje proč absolutní jistota není nevyhnutelná a na druhé straně, proč pravděpodobnost není dostatečná. Absolutní jistota není nevyhnutelná pro vynesení rozsudku, neboť:

- v mnohých případech ji lidé ani nemohou dosáhnout
- pokud by byla požadována, žádalo by se od soudce i od stran něco, co je

---

quam de rebus internis (e. g. consensus), maiorem de rebus sua natura publicis quam de rebus sua natura occultis, maiorem de actibus publicis quam de actibus privatis, maiorem de facto positivo quam de negativo, etc. Ex parte circumstantiarum, maiorem de actibus recentibus quam de actibus antiquis, maiorem de rebus propinquisquam de rebus longinquis etc." (citované dílo, s. 89). Ať je jakýkoli, zůstává v platnosti princip, podle kterého bez nabytí morální jistoty soudce v žádném případě nesmí vydat rozsudek ve prospěch aktéra.

⁷⁹ E. McCARTHY k tomu poznamenává: "Psychologice autem influxus gravitatis negotii in iudicium sequitur ex ipsa natura certitudinis moralis iudicialis. Certitudo moralis iudicialis enim revera non est certitudo in sensu stricto (tedy ve filozofickém smyslu), sed probabilitas maxima (ve filozofickém smyslu). In statu probabilitatis in autem veritas obiectiva non ita evidens est ut intellectus necessarie moveatur ad assensum. Ergo opus est influxu voluntatis moventis intellectum ad assentiendum. Obiectum autem voluntatis non est verum sed bonum, quod sane in iudicio apparet sub aspectu aversionis a malo. Nunc autem quo gravior est materia, eo maius est malum avertendum (sc. bonum assequendum) a sententia obiectiva vera et ideo sine evidentia clarissima minor est inclinatio voluntatis ad imperandam decisionem, quatenus, si haec erronea esset, malum induceretur (sc. bonum pessumdaretur)" (Citované dílo, str. 91). Viz i např. M. LEGA, V. BARTOCETTI, citované dílo, str. 938, n. 8. J. GARCIA FAILDE, citované dílo, str. 207, n. 2.

⁸⁰ V jedné rotální sentenci *coram STAFFA*, Ianuen, z 3.6. 1949, n. 3 se lze dočíst toto: "Eruitur (...) maximam certitudinem in iudice requiri, pro maxima negotii gravitate: negotia autem maxumae gravitatis sunt causae de validitate vinculi matrimonialis quibus maximum bonum publicum et privatum, spirituale et temporale, in discrimen adducitur. Merito proinde in ipsis plenissima probatio exigitur, quam certo quis assequi nequit multitudinem testium, qui non veritati sed parti favendi studio moventur"- SRRD., s. 259-260.

⁸¹ Viz i § 2, protože totéž veřejné dobro vyžaduje, aby se nevynášely rozsudky "graviter iniustae". Viz k tomuto tématu E. McCARTHY, citované dílo, s. 93-97.

⁸² *Projev z roku 1942*, n. 1 (ke konci).

iracionální

- znamenalo by to nadměrné zatížení udělování spravedlnosti nad únosnou míru, ba dokonce by byla nedosažitelná⁸³

- aby se vyžadovala, tedy, pokud by se vyžadovalo víc než jen morální jistota v kauzách manželské nulity "lehce by mohlo dojít k poškození práva člověka na manželství a nebo pokud tento není ve skutečnosti vázaný žádným manželským svazkem, má přirozené právo jej uzavřít".⁸⁴

Zase pravděpodobnost nepostačuje, protože, jak již bylo výše řečeno "nedává dostatečnou záruku na objektivitu pravdy při vynesení rozsudku o určité věci".⁸⁵ K tomu je potřebné si všimnout poznámky, kterou uvádí Gordon, a která byla výše uvedena a týká se pravděpodobnosti důvodu, převzaté z Graciánova dekretu, pro který bylo v CIC 1917 stanoveno, aby se morální jistota žádala v jakékoliv kauze.

Při čtení promluv Pia XII. se lehce dojde k přesvědčení, že papež byl víc zaujatý úsilím podtrhnout a ospravedlnit to, že absolutní jistota není nevyhnutelná a méně tím, že pravděpodobnost není dostatečná. Vyplývá to transparentně i z jeho výroku, který jsem před chvílí kvalifikoval jako jeho přímou odpověď. Tento jeho postoj je možné lehce vysvětlit. Papež hovořilo morální jistotě v procesech manželské nulity a tyto patřily před CIC 1917 mezi ty, pro které se na vyhlášení rozsudku nulity žádal vyšší stupeň jistoty (mnohokrát i vyšší než je dnes morální jistota) a byly považovány vždy jako případy vyššího významu, nakolik se dotýkaly veřejného dobra a svátostné reality, která je podstatná pro život a rozvoj Církve. Nedostatečnost a pravděpodobnost v kauzách tohoto typu byl problém, kterým se nebylo třeba tolik věnovat a jej zdůvodňovat.⁸⁶ Bylo až věci pozdější za Jana Pavla II. , jak jsem poznamenal výše, aby pozvedl svůj hlas a bránil ten postoj, že pravděpodobnost je nedostatečná, protože tato, z důvodu umělého pastoračního přístupu, začala přitahovat zájem těch, co mají i na starost vynášení rozsudků v kauzách manželské nulity.

IX. CESTA NA DOSAŽENÍ MORÁLNÍ JISTOTY

Na tomto místě chci uvést faktory, které podle Pia XII. pomáhají zformovat v nitru soudce morální jistotu, chápanou jako objektivní jistotu.

1. *Osobní kvality soudce a jeho připravenost.* Tento první faktor je spíše předpokladem, aby někdo mohl absolvovat proceduru směřující k dosažení objektivní jistoty. K tomu římský velekněz poznamenává: "Není možné dosáhnout morální jistoty, objektivně fundované, pokud jsou proti tomu takové důvody, které jeden zdravý, seriózní a kompetentní soud považuje za hodné pozornosti a na základě kterých se potvrzuje, že opak je možné považovat za nejen možný, ale i za pravděpodobný".⁸⁷ To znamená, že ze strany soudce se vyžaduje takový úsudek, který je zdravý, seriózní a kompetentní.

Neboť - jak jsem již výše poznamenal slovy samotného římského velekněze,

⁸³ Projev Z roku 1944, n. 1, cvp. 2.

⁸⁴ Projev z roku 1941, n. 2 (ke konci).

⁸⁵ Projev Z roku 1942, n. 1, cvp. 3.

⁸⁶ Pius XII. začal hovořit o morální jistotě až poté, co vyhlásil: "Co se týče vyhlášení nulity manželství, každý ví, že není Církvi vlastní, aby tyto skutečnosti favorizovala (...), to znamená, že církevní soudce nevnáší manželskou nulitu jen tak lehce" - Projev Z roku 1942, n. 2.

⁸⁷ Projev z roku 1942, n. 3, cvp. 1. Viz tamtéž, n. 2: "které nenechají, aby v člověku zdravého Úsudku, vznikly nějaké rozumné pochybnosti".

ohledně charakteristické vlastnosti morální jistoty, kterou je objektivita - nejedná se o fundovanou jistotu tehdy, když je postavená na osobní důvěře, nepochopení či nezkušenosti.

To znamená, že garanci dosažení objektivní morální jistoty nedávají takové osoby, které mají přinejmenším zvláštní úsudky, nevyrovnané, umělé, poznačené skrupulozitou a nebo laxismem, ale ani osoby, které nemají přiměřenou kanonickou přípravu pro vykonávání úřadu církevního soudce.⁸⁸ Kdo vezme na sebe tento úřad bez přiměřené přípravy a bez přesvědčení, že prostřednictvím této práce přispívá k pastorační činnosti a ke spáse duší, spáchá něco, co má odstín toho, co moralisté nazývají "pokoušením Boha" (tentatio Dei).

K tomu chci dodat, že podobně nejsou zárukou vzpomínané garance takoví soudci, kteří nevěří v hodnoty, které je třeba procesem bránit a toto platí především v kauzách manželské nulity. Jen takoví, kteří věří ve vzpomínané hodnoty a berou je i seriózně v úvahu. Tedy je pochopitelné, že kodex žádá, aby soudcové měli některé specifické vlastnosti (srov. kán. 1420, § 4, 1421, § 3).

2. *Úsilí zachovávat procesní zákony.* Jak poznamenal Pius XII. "právě pro zabezpečení této objektivní jistoty jsou v procesním právu stanoveny pevné zásady pro zkoumání a dokazování. Proto jsou požadovány stanovené důkazy a nebo posílení důkazů. Jiné důkazy se považují za nedostatečné. Proto se stanoví speciální úřady a osoby, které jsou pověřeny během procesu potvrzovat a nebo bránit určitá práva a nebo skutečnosti.,⁸⁹

Tento římský velekněz k tomu poznamenává:

- "svědomité dodržování těchto norem je povinností soudce".
 - "při jejich aplikaci, ať má na zřeteli, že nejsou cílem, ale jen prostředkem na dosažení cíle. Slouží k tomu, aby se mohla získat objektivní morální jistota postavená na realitě věci. Nesmí se stát, aby to co má podle úmyslu zákonodárce sloužit jako pomoc a záruka pro objevení pravdy, aby se stalo překážkou objevení této pravdy".⁹⁰

3. *Úsilí hodnotit důkazy podle svého svědomí.*

Kán. 1608 § 3 stanoví: "Důkazy musí soudce hodnotit podle svého svědomí, při zachování právních norem."

A) V souladu s tímto poznamenává Pius XII., že "v moderní soudní proceduře, i v církevní, není na prvním místě postaven princip právního formalismu, ale princip svobodné valorizace důkazu." A dodává: "Soudce musí - bez porušení procesních předpisů - rozhodnout podle svého vlastního vědomí a svědomí, zda předložené důkazy (evidentní, že ty co jsou pro i ty co jsou proti) a šetření bylo či nebylo dostačující na vytvoření morální jistoty ohledně pravdy a skutečnosti v předmětné kauze".⁹¹ V tomto bodě by bylo na místě věnovat se choulostivým problémům správné valorizace důkazů. Jde o velmi důležitý problém. Nakolik princip svobodné valorizace důkazů, neznamená libovolné

⁸⁸ Viz mezi jinými např. V. BARTOCETTI, *De causismatrimonialibus*, in: M. LEGA, V. BARTOCETTI, *citované dílo*, vol. III, s. 206. P. FELICI, *Citovaný článek*, s. 180, n. 7, s. 184, G. P. WEISHAUP, *Citovaný článek*, s. 421-422.

⁸⁹ Projev Z roku 1942. n. 3, cpv. 2. K tomu viz E. MCCARTHY, *citované dílo*, s. 99-100.

⁹⁰ Projev z roku 1942, n. 3, cpv. 3. Papež dodává: "Když se zachování formálního práva změní na nespravedlnost nebo na absenci slušnosti (equitá), je vždy možné podat rekurz zákonodárci" (Tamtéž). V konkrétním případě je možno využít epiqueu. (epiqueya)

⁹¹ Projev Z roku 1942. n. 4, cpv. 1.

počinání soudce.⁹² A navíc, jak jsem již poznamenal výše podstatnou charakteristikou morální jistoty, ke které má směřovat předkládání i valorizace důkazů, je objektivita. Musím však tento problém vynechat, protože kdybych se jím zabýval, vyžadovalo by to mnoho času.⁹³ Ovšem považuji za vhodné poznamenat, že, jak vyplývá ze samotného pojmu morální jistoty (viz výše V., 3), podstatným faktorem morální jistoty je správná valorizace i všech takových argumentů, které stojí proti žádosti žal obce a jsou hodné pozornosti.⁹⁴

B) Co se týče legálních důkazů (tedy důkazů u kterých je valorizace stanovena předpisem), pokud před nabytím platnosti současného kodexu bylo možné vyhlásit, že "podle tradice, princip legálních důkazů se používá v kanonickém procesu méně než v procesu národních právních řádů" a že "v kanonickém procesu vždy převažoval princip volné valorizace důkazů soudcem nad principem zákonem stanovené valorizace" a že v CIC 1917 "se nachází velmi málo případů zákonem stanovené valorizace důkazů (...) jako pramenů morální jistoty soudce",⁹⁵ o to víc je možné to vyhlásit dnes, když vstoupil v platnost nový kodex, ve kterém zákonem stanovená valorizace důkazů byla ještě více redukována.⁹⁶ Nakonec je potřeba poznamenat, že legální důkaz je vždy výjimkou ze zákona (srov. kán. 1608 § 3), a tedy musí se vykládat v užším

⁹² Např. M. FAKA, *Normy ogolne kanonicznego procesu sadowego*, pars II., Warszawa 1978, s. 246. P. A. BONET, *Citovaný článek*, s. 82. T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne vedlug Kodeksu Jana Pawla II*, tom IV., Olsztyn 1990, s. 292. F. HURTH navíc dodává: *Vix est cur explicite moneatur hanc liberam probationum appetitionem, quae in Allocutione iudici vindicaretur conceditur, esse omnino diversam a libera iuris inventionem, quae inibi iudici non tribuitur, et quae saltem summum "lubilis iuridici" periculum continet"* (*Citovaný článek*, s. 364, s. 8).

⁹³ Mezi početnými studiemi na toto téma je možno si prostudovat např. H. FLATTEN, *Die freie Beweiswürdung im kanonischen Prozess*, in: *Theologische Quartalschrift* 139 (1959), s. 427-460; IDEM, *Gesammelte Schriften; 7. zum kanonische Eherecht* (Hrsg. H. Müller), Paderborn 1987, s. 232-255; IDEM v latině *Quia libertate index ecclesiasticus probationes appetere possit et debeat*, in: *Apollinaris* 33 (1960), s. 185-210. C. DE DIEGO-LORA, *La apreciación de las pruebas, documentos y confesión judicial en proceso de nulidad de matrimonio*, in: *Ius Canonicum* 7 (1967), s. 529-573. A. JULLIEN, *Juges et Avocats des Tribunaux de l'Eglise*, Roma 1970, s. 357-344. T. GIUSSANI, *Discrezionalità del giudice nella valutazione delle prove*, Città del Vaticano 1977. R. NA V ARRO V ALS, *La valoración de la prueba en el Derecho Canónico*, in: AA. VV., *La norma en el Derecho Canónico, (Actas de III. Congreso internacional de derecho Canónico, Pamplona 10-15 de octubre 1976)*, vol. I., Pamplona 1979, s. 113-1124, *Citovaný článek*. Z. GROCHOLEWSKI, *II giudicer ecclesiastico di fronte alle perizie neuro-psichiatriche e psicologiche*, in: *Apollinaris* 60 (1987), s. 183-203. A. STANKIEWICZ, *Le caratteristiche del sistema probatorio canonico*, in: AA. VV., *Il processo matrimoniale canonico* Città del Vaticano 1994 (ed. 2). J. CORSO, *Le prove*, in: Tamtéž, s. 599-623. AA. VV., *I mezzi di prova nelle cause matrimoniali secondo la giurisprudenza rotale*, Città del Vaticano 1995. A. STANKIEWICZ, *La valutazione delle perizie nelle cause matrimoniali per incapacità psichica*, in: *Monitor ecclesiasticus* 117 (1993), s. 268-287.

⁹⁴ V skutku "the removal of all positive valuable arguments in favor of the contradictory judgment is an essential factor of certainty" - A. CARON, *The concept of Moral Certitude in Canonical Decision*, in: *The Jurist* 19 (1959), s. 15.

⁹⁵ F. DELLA ROCCA, *De morali certitudine in sententia canonica*, in: ID., *Saggi di diritto processuale canonico*, Padova 1961, s. 275-276. IDEM, in: *Apollinaris* 33 (1960), s. 211-212. Viz i E. A. McCARTHY, *citované dílo*, s. 30 (začátek) nebo O. GIACCHI, *citovaný článek*, s. 615.

⁹⁶ Toto bylo vlastně důvodem změny uvedené v současném kán. 1608 § 3. V tomto kánonu v CIC 1917 odpovídajícím kán. 1869 § 3 bylo uvedeno: „(...) nisi lex aliquid expresse statuat de efficacia alicuius probationis". Jistý konzultant Papežské komise nejprve konstatoval, že v schematu byly legální důkazy zredukovány a potom navrhl, aby citovaná slova byla vypuštěna. Po následující diskuzi bylo rozhodnuto, aby bylo podstatné ponecháno "dummodo ne ponantur uti exceptio taxativa per illud verbum nisi" (*Communicationes* 11 (1979), s. 139). V novém kodexu nakonec vzpomínaná slova najdeme ve změněné formě "firmis praescriptis legis de quarundam probationum efficacia". K těmto legálním důkazům, tedy předpisům, kdy je zákonem stanovena valorizace důkazu (kán. 1608 § 3) viz v novém kodexu kán. 1526 § 2, kán. 1536, kán. 1541, kán. 1542, kán. 1544, kán. 1573, kán. 1585, kán. 1586, kán. 1642.

slova smyslu (kán. 18).⁹⁷ Navíc jsou stanoveny k tomu, aby byly pomocí a ne k tomu, aby byly překážkou při hledání pravdy.⁹⁸

4. *Spolupráce soudců se záměrem dosáhnout morální jistoty. I* to čím se zabýval Pius XII. ve své promluvě 2. 10. 1944⁹⁹ formálně odděleně, se mi zdá důležité na pochopení procesní procedury a dialektiky směřující na zformování morální jistoty soudce. Když použiji slov římského velekněze: "Jednota cíle, který musí dát osobní formu práce a spolupráce všech těch, kteří se zabývají manželskou kauzou v církevních soudech každého stupně a druhu, musí je podněcovat, aby v této věci dosáhli jednotu úmyslu a činnosti".¹⁰⁰

Zmíněná *jednota cíle* je shodný úsudek ohledně pravdy a práva. "Z toho vyplývá požadavek dalšího prvku, tedy "osobní zájem" všech na dosažení vzpomínané jednoty, což se uskutečňuje prostřednictvím vůle jednotlivců, kteří mají účast na řešení kauzy, protože oni směřují a podřizují každou svoji myšlenku, úmysl i činnost v procesních úkonech k dosažení vzpomínaného cíle. "K tomu se přidává třetí prvek: právně-morální povinnost zachovat takový postup, neboť tento prvek je odvozen v manželském procesu od Božího práva, protože manželství je ustanoveno a uspořádáno z Boží a ne lidské vůle".¹⁰¹ Z takovéto perspektivy všichni, kteří mají účast v procesu musí pozitivně a aktivně spolupracovat na objevení pravdy, tedy musí bez výjimky sladit svoje činnosti na jediný cíl: pro rei veritate!¹⁰² Řečeno jinými slovy, musí spolupracovat s tím cílem, aby soudce dosáhl morální jistoty. Ovšem ne tak, že bude každý usilovat vyjádřit svůj úsudek ohledně merita kauzy, například, zda je manželství platné či je nulitní, ale tak, že každý vloží do této spolupráce, to co je jeho specifickou úlohou v procesu a že to vykoná svědomitě.

Pius XII. hovoří o "neomezené povinnosti vůči pravdě",¹⁰³ kterou mají ti, co se zúčastňují procesu. "Je to jejich společná kauza a mají spolupracovat, ale ne tak, že se budou jeden druhému míchat do úřadu, ale že budou vědomě a úmyslně jednotní se zaměřením k jednomu cíli."¹⁰⁴ a "budou tak podobni údům těla, kde každý úd má svoji úlohu a svoji činnost, ale zároveň jsou údy navzájem koordinovány a uspořádány tak, aby dosáhly tentýž cíl, to je činnost celého těla. ",¹⁰⁵

Tak obhájce svazku "přispívá spoluprací ke společnému cíli tak, že zkoumá, vydává a objasňuje všechno, co slouží ve prospěch platnosti svazku". To znamená, poznamenává papež Pacelli, "že by si nesplnil zodpovědně a věrně svoji povinnost, pokud by se spokojil jen s celkovým pohledem na spisy a omezil by se jen na některé nadstavbové poznámky."¹⁰⁶ Z druhé strany, by bylo proti pravdě, když by chtěl za každou cenu zastavit účinnou obhajobu a nestaral by se o to, či jeho obhajoba má nebo nemá seriózní fundament a zda

⁹⁷ Viz E. A. McCARTHY, *citované dílo*, s. 106. *Coram STA FFA*, lanuen., 3. VI. 1949, n. 2, in: SRRD, s. 259.

⁹⁸ *Projev Z roku 1942*, n. 3, cpv. 2 (záčátek); viz *Coram STAFFA*, lanuen., 3. VI. 1949, n. 2, in: SRRD, s. 259.

⁹⁹ AAS 36) 1949), s. 281-290. Tento projev je tu citovaný jako *Projev 1944*.

¹⁰⁰ *Projev Z roku 1944*, úvod, cpv. 3 ke konci.

¹⁰¹ *Projev Z roku 1944*, n. 1.

¹⁰² *Projev Z roku 1944*, n. 2b, poslední věta.

¹⁰³ *Projev Z roku 1944*, n. 2b, cpv. 5, na začátku.

¹⁰⁴ Tamtéž, cpv. 6.

¹⁰⁵ Tamtéž, n. 3, cpv. 1.

¹⁰⁶ *Projev Z roku 1944*, n. 2b, cpv. 2. Papež pokračuje takto: "není proto vhodné, aby tento úřad byl svěřen těm, kterým chybí zkušenost života a zralost úsudku. Důvodem pro výjimku nemůže být ani skutečnost, že vyjádření obhájců svazku podléhá úsudku soudců, protože oni mají najít v přiměřené práci obhájců svazku pomoc pro svoji práci a ne, aby oni sami plnili práci a všechna zkoumání, které má vykonat obhájce svazku, aby se nakonec mohli opřít o tyto poznámky. (Tamtéž).

je a nebo není uměle vykonstruovaná.¹⁰⁷ Bylo by též porušením jeho specifické úlohy spolupráce při hledání pravdy a úsilí po soudu dosáhnout morální jistoty. Ba bylo by to přímo narušením uspořádaného způsobu hledání pravdy, když by si obhájce svazku uzurpoval úlohu advokáta tím, že by předkládal argumenty ve prospěch manželské nulity a nebo by si uzurpoval úlohu soudce a chtěl by se vyjádřit k meritu věci.¹⁰⁸

"Z pohledu jednoty cíle a směřování k cíli, jako i povinnost podřídit se cíli v manželském procesu je třeba věnovat zvláštní pozornost zákonnému konzultantovi, tedy advokátovi (...), jak zdůrazňuje Pius XII. , neboť nikdo není více vystaven nebezpečí toto ztratit ze zřetele, tak jako právě on." Specifickou úlohou advokáta v procesu je sbírat a předkládat všechno, co může být ve prospěch žádosti jeho svěřence. Ale při této práci si musí být vědom, že je podřízený vzpomínanému jednotnému cíli - připomíná papež - "musí provázet advokáta v jeho reflexi, radách i v jeho důkazech a musí ho chránit od toho, aby kauzu uměle budoval a od toho, aby soudce klamal. Musí ho vést k tomu, aby i pozitivně v této věci konal v souladu se svým svědomím.,"¹⁰⁹ Podobné věci je možné říci i o jiných účastnících procesu: o promotérovi spravedlnosti, o stranách, o svědcích a znalcích.¹¹⁰

Kanonický proces by se stal parodií, kdyby v nějaké kauze došlo k zápasu v tom smyslu, že kdo je lepší, ten zvítězí. Kdo je víc aktivnější, kdo je víc lstivější, kdo je víc inteligentní, zvítězí.¹¹¹ Naopak, kanonický proces se ukazuje jako uspořádaná a starostlivá dialektická spolupráce všech účastníků, animovaných láskou k pravdě, usilujících o to, zda je možné a nebo nemožné dosáhnout u soudce morální jistoty ohledně věci, kterou žádá žalobce.

X. NĚKTERÉ ZVLÁŠTNÍ POZNÁMKY OHLEDNĚ MORÁLNÍ JISTOTY

I. *Morální jistota postavená na množství důkazů, které, když se berou samostatně nejsou ve stavu ji udržet.* Pius XII. poznamenává: "Někdy je morální jistota postavená na indiciích a na důkazech, které když se berou samostatně nejsou účinné a nedokáží zformovat opravdovou jistotu. Společně, nevytvářejí v člověku zdravého úsudku nijaké rozumné pochybnosti." Toto odpovídá známému aforismu, který se často cituje v jurisprudenci "singula guae non prosunt, unita iuvant".

Zde je potřebné mít se na pozoru, nakolik souhrn pravděpodobností samo o sobě není ve stavu vytvořit jistotu. Proto římský velekněz hovoří o případě, ve kterém se nepřechází od pravděpodobnosti k jistotě prostřednictvím souhrnu

¹⁰⁷ *Projev z roku 1944*, n. 2b, cpv. 3. Když to papež vyřkl, pokračoval:

"Tento požadavek by byl proti zdravému rozumu; obhájce svazku se namáhal bez užítku a vážně by znehodnotil svoji práci; do věci by nepřinesl žádné objasnění, ale spíše naopak; poškodil by proces tím, že by ho strhl do prodlužování. Je v zájmu pravdy a cti jeho úřadu, aby obhájce svazku měl právo si přiznat, tam kde si to případ vyžaduje, že po pečlivém, přiměřeném a svědomitém zkoumání spisů, se nenašel žádný přiměřený důvod, který by stál proti žádosti žalobce". (Tamtéž).

¹⁰⁸ Toto též jasně vyplývá z projevu papeže, což podtrhl v některých podstatných bodech.

¹⁰⁹ *Projev z roku 1944*, n. 2d, cpv. 1-3.

¹¹⁰ *Projev z roku 1944*, n. 2e.

¹¹¹ Pius XII poznamenává: "Soudní spor v kauzách manželské nulity se nemůže porovnat s nějakými závody nebo turnajem, kde účastníci nemají společný cíl, ale každý se snaží dosáhnout svůj vlastní osobní cíl, bez toho, aby bral ohled na svého protivníka, ba - usiluje se ho porazit a nad ním zvítězit. Vítěz svým úspěšným vítězstvím vytváří objektivní skutečnost, která pro rozhodčího zápasu nebo závodů je rozhodujícím motivem pro udělení ceny, protože pro něho platí: cena patří vítězi. V manželském procese je však všechno jiné." - *Projev Z roku 1944*, n. 2d, cpv. 4.

pravděpodobností. To by byl - jak papež poznamenává - nelegitimní přechod od jedné věci ke druhé, která je věcí podstatně jinou (...), ale jde o uznání, že jak se vezmou v úvahu všechny indicie najednou a spolu všechny důkazy, mohou být dostatečným potvrzením existence něčeho z čeho všechny vyvěrají a nebo v čem mají všechny svůj pramen. Tedy objektivní pravdu a realitu".

"V tomto případě morální jistota vyvěrá z rozumné aplikace principu absolutní bezpečnosti a všeobecné hodnoty, tedy z principu dostatečné rozumnosti. Jak soudce ve zdůvodnění rozsudku vyhlásí, že předložené důkazy, se vezmou odděleně, nejsou dostatečné, ale jak se vezmou společně, poskytují dostatek prvků na dosažení bezpečného a definitivního úsudku. Musí se uznat, že takováto argumentace je v maximální míře správná a legitimní.,¹¹²

2. *Konflikt mezi právníckým formalismem a principem svobodné valorizace důkazů.* Papež po té, když hovořilo svobodné valorizaci důkazů a vzpomenu též svědomité zachovávání norem procesního práva, si logicky postavil problém: "Konfliktů mezi právníckým formalismem a principem svobodné valorizace důkazů, poznamenávají, že tyto konflikty jsou většinou zdánlivými konflikty a není těžké je vyřešit. Neboť jako je jedna objektivní pravda, tak je i objektivní morální jistota a ta musí být jen jedna."

K tomuto tématu říká: "Není proto přijatelné, když soudce vyhlásí, že osobně vlastní morální jistotu dosáhnuto u na základě soudních spisů ohledně věci, kterou má rozsoudit a zároveň zde popře tu samu objektivní jistotu z aspektu procesního práva".

Proto formuluje toto povzbuzení: "Takové protirečení by mělo soudce vést k hlubšímu a přesnějšímu zkoumání kauzy. Tyto případy pocházejí z toho, že některé aspekty problému byly podceněny a některé prvky ukáží svoji plnou důležitost a hodnotu jen tehdy, když se na ně dívá z kompletního pohledu. Nebo některé prvky nebyly správně ohodnocené a nebo i z toho, že některé právnícko-formální normy nebyly správně vyloženy, nebo byly aplikovány proti smyslu a úmyslu zákonodárce.¹¹³

Toto tvrzení je o to víc pravdivější, že vstupem nového CIC v platnost se kán. 1536 § 2 a kán. 1679 otevřely další možnosti na překonávání případných konfliktů, o kterých je právě řeč.¹¹⁴

¹¹² V projevu z roku 1942, n. 2. Potom PIUS XII podtrhuje, že tu jde o princip všeobecné hodnoty, tedy jde o takovou hodnotu, která platí i v jiných vědách. K tomu viz. S. TROMP, *Citované dílo*, s. 70-71. Ten stejný autor cituje ve své knize *De revaluatione Christiana* toto: "In historicis plurimum valet argumentum convergentiae; i. e. multa inditia quae singulatim sunt probabilia tantum, a possunt, si sunt inter se independentia, dare certitudinem veram. Hoc non fit ex agglomeratione probabilitatum; sed quia fieri potest, ut solummodo in una et unica aliqua hypothesi explicari possit, quod tot ae tantae indicia independentia in unam rationem conveniant. Argumentum convergentiae igitur ultimatim nititur in principio rationis sufficientis. Potest es se convergentia factorum, testimoniorum, textuum cel." Viz i F. HURT, *Citovaný článek*, s. 362, n. 6, P. FELICI, *Citovaný článek*, s. 178, n. 4, J. GARCIA FAÍLDE, *Citované dílo*, s. 207, n. 1. Vzhledem k historii, především k historii dekretalií a postdekretalií, E. McCARTHY indikující pramen, volá: "Generatim retinebatur certitudinem haberi posse ex summa plurium probationum; quarum nulla de se satis valida aestimabatur ad certitudinem efformandam" (*Citované dílo*, s. 100, viz s.45).

¹¹³ *Projev Z roku 1942*, n. 4, cpv. 2. Viz i zajímavé úvahy, které má na toto téma E. McCARTHY, *Citované dílo*, s. 101-107, jako i P. FELICI, *Citovaný článek*, s. 178-180.

¹¹⁴ Nejnovější kongregace pro učení víry vyhlásila: "Disciplina Ecclesiae (...) vias etiam novas ad probandum nullitatem unionis praecedentis offert hac mente, ut omne discrimen - inquantum fieri potest - inter veritatem in processu accessibilem et veritatem obektivam, a recta conscientia cognitam, excludatur" a v poznámce dodala: cf. Codex Iuris Canonici, cann. 1536 § 2 et 1679 et Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, cann. 1217 §2 et 1365 circa vim probantem, habent declarationes partium in talibus processibus, (*Epistula ad Catholicam Ecclesiam de Receptione Communionis Eucharistiae a Fidelibus qui post Divortium novas inierunt Nuptias*, 14 settembre 1994, n. 9, in: *Communicationes* 26 (1994), s. 167. K tomu ještě viz I. FUCEK, *Possono i divorziati*

XI. DVĚ POZNÁMKY NA ZÁVĚR

I. *Hodnota kanonického pojmu morální jistoty.* Pojem morální jistoty, který byl předmětem této studie - jde o pojem originální v porovnání s jeho rozličným chápáním v jednotlivých národních právních řádech, tak jako porovnání s pojmem morální jistoty v jiných vědách a který byl nedávno vypracovaný ve své současné podobě je bezpochyby obohacujícím přínosem pro vývoj procesního kanonického práva a pro zdokonalení udělování spravedlnosti.

Tento pojem podává soudci jasné kritérium, v jakém stavu se má nacházet přesvědčení ve kterém, majíc na zřeteli "acta et probata", aby mohl vynášet rozsudek.

Je to realistické kritérium, respektuje ohraničenost lidského intelektu a na druhé straně blahosklonně respektuje ba vyžaduje pravdu. Je to kritérium, které respektuje moudrost a rozumnost.

Jde též o pojem, který je přiměřený i kauzám takové důležitosti, jakými jsou kauzy manželské nulity, ve kterých se omezenost lidských sil musí měřit při respektování reality, kterou stanovil Pán a které se nemohou ohýbat podle lidských rozhodnutí. V těchto kauzách jen takové rozhodnutí, které respektuje objektivní pravdu, nezávislou na soudci, je opravdu pastoračním rozhodnutím, způsobilým přinášet ovoce z pohledu perspektivy věčnosti.

2. *Důležitý klíč na čtení norem procesního práva.* Pojem morální jistoty, o kterou musí soudce usilovat, aby mohl vynést rozsudek ve prospěch žádosti žalobce, je základním pojmem procesního práva. E. McCarthy správně hovoří, že tento pojem je "ústředním bodem a syntézou celého procesního kanonického práva."¹¹⁵

Opravdu, na jedné straně, jak jsem již poznamenal (IX, 2) procesní normy byly vytvořené na to, aby soudce mohl dospět k morální jistotě o věci, i když nároky žalobce by se zdály jakkoliv oprávněné. Klíčovým momentem procesu je právě ten moment, kdy soudce musí říci zda dospěl či nedospěl k morální jistotě. Všechno ostatní je upořádané tak, že je to příprava na tento moment. Například právě pro to se zákon stará, aby se procesu zúčastnila i žalovaná strana a dožadovala se svých práv, aby soudce měl určité vlastnosti, stanoví účast některých osob (promotéra spravedlnosti, obhájce svazku, notáře, advokáta) a vyžaduje od nich určité vlastnosti. Stanovuje způsob sbírání důkazů, (aby byli jisté), stanoví určité normy pro jejich valorizaci, stará se o to, aby všichni kteří se účastní procesu, měli možnost prozkoumat soudní spisy, nařizuje mezi nimi adekvátní diskusi a upřesňuje způsoby napadnutí rozhodnutí. -joto je určitým způsobem směřování všech norem procesního práva. Snad s výjimkou těch, které mají za cíl odvrátit soudní spory a mají za cíl pokojné vyřešení konfliktu¹¹⁶ a nebo ukončit instanci bez vynesení rozsudku.¹¹⁷

Pokud je toto pravda a je to skutečně tak, pojem morální jistoty se ukazuje z druhé strany jako důležitý a vlastní klíč na čtení a výklad

civilmente risposati accostarsi alla santa comunione?, in: *Periodica* 85 (1996), s. 54-58. G. P. WEISHAUP, *Citovaný článek*, s. 407-423, především 407-409, 415-423. Viz i *coram FIORE*, Katovicen., 19 octobris 1990, n. 5, in: *SRRD.*, s. 694.

¹¹⁵ "Punctum centrale ac synthesis totius iuris processualis est certitudo moralis quam iudex assequi debet" - *Citované dílo*, s. 3.

¹¹⁶ Srov. kán. 1341, kán. 1446, kán. 1659, kán. 1676, kán. 1695, kán. 1713-1716, kán. 1718, kán. 1733-1734.

¹¹⁷ Srov. kán. 1461, kán. 1520, kán. 1524-1525.

procesních norem: nutno je vykládat takovým způsobem, aby skutečně sloužily a byly zárukou hledání objektivní pravdy to znamená, aby se mohlo dospět k autentické morální jistotě, která je objektivně podložená.

6. Různorodost forem zasvěceného života v církvi podle Kodexu kanonického práva

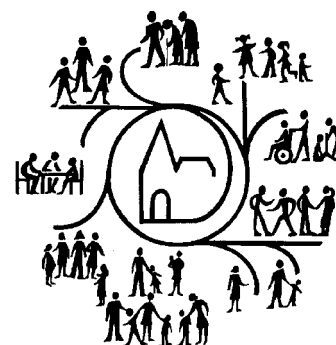
MGR., BC. ZUZANA KUBÍKOVÁ, DIPL. SPEC.

V naší zemi je často možné setkat se s malou informovaností ohledně forem zasvěceného života. Zeptáme-li se některého věřícího, co si představí pod pojmem „zasvěcený život“, zpravidla nám odpoví, že jde o řeholníky. Má-li větší zkušenost, bude jmenovat společnosti, hnutí i komunity, které zná. Většinou však již nebude vědět, jaký je mezi nimi rozdíl a proč je jich tolik. Bude-li to člověk hloubavý, nalezne si vhodné internetové stránky a bude přemýšlet. Není však jisté, zda dojde k vytoužené jasnosti. Shledá, že přehledné rozdělení a vysvětlení rozdílností mezi jednotlivými skupinami a společnostmi nelze snadno nalézt. Ke skutečnému vysvětlení bude nutné otevřít druhou knihu Kodexu kanonického práva, v níž se pojednává o Božím lidu. Nahlédněme tedy do ní a pokusme se věc objasnit.

Druhá kniha je rozdělena do tří částí. První pojednává o křesťanech – laicích, duchovních, sdruženích křesťanů; druhá se věnuje hierarchickému zřízení církve a třetí institutům¹¹⁸ zasvěceného života a společnostem apoštolského života. Pro nás bude nyní podstatná první a třetí část.

Často se hovoří o tzv. „nových formách“ zasvěceného života. Pod tímto názvem se skrývají taková společenství, v nichž usilují křesťané též o určitou formu radikálnějšího následování Krista v celibátu či panenství, někdy i chudobě a poslušnosti. Patří zde mnohé komunity¹¹⁹, hnutí¹²⁰ a skupiny, které se v současnosti v církvi rozvíjejí a které mnohdy usilují o své zařazení mezi některé z institutů zasvěceného života či společností apoštolského života. Než se tak stane, budou patřit mezi ostatní čtená „sdružení křesťanů“,¹²¹ podléhající Papežské radě pro laiky.

Nyní se přesuneme do závěrečného oddílu třetí části druhé knihy kodexu a podíváme se, co se zde píše o společnostech apoštolského

¹¹⁸ Je zde záměrně napsáno „instituty“, z důvodu terminologie, použité v latinském originále, kde se tímto způsobem rozlišuje mezi „instituty“ zasvěceného života a „společnostmi“ apoštolského života, o kterých se pojednává v samostatných oddílech.

¹¹⁹ Z těch nejznámějších např. Komunita Emmanuel.

¹²⁰ Např. Hnutí Focolare, Hnutí Oáza, Neokatechumenát.

¹²¹ Patří mezi ně např. Katolická akce, Modlitební skupiny otce Pia, třetí řády. V Kodexu není zmíněna možnost zasvěceného života v těchto „sdruženích“, přesto však není popřena. Je také zajímavé, že členy sdružení mohou být laici, duchovní i řeholníci a mohou patřit zároveň do více sdružení.